

”Kirkon uskon ja opin ydintä vaarantamatta”

Kirkko-oikeusteoreettisia näkökulmia määränemmistösäännöksen muuttamiseen tähtäävään mietintöön

JOHDANTO

Kirkkohallituksen täysistunto asetti 17.8.2011 työryhmän laatimaan selvitystä kirkkolain 20. luvun 10 § sisältyvän määränemmistösäännöksen perusteista ja kaikista siihen liittyvistä näkökohdista. Tavoitteena oli kirkon uskon ja opin ydintä vaarantamatta muokata määränemmistövaatimuksia tavalla, joka mahdollistaa nykyistä joustavamman ja tehokkaamman päätöksenteon. Työryhmä on jättänyt mietintönsä kirkkohallitukselle 12.6.2012.¹ Ehdotus etenee aikanaan kirkolliskokoukseen. Tässä artikkelissa tarkastelen mietintöä kirkko-oikeusteoreettisesta näkökulmasta.

MIETINNÖN MOTTO

Hallituksen esityksen muotoon laadittua työryhmän mietintöä analysoitaessa keskeiseksi teemaksi, koko mietinnön motoksi, osoittautuu ilmaisu: ”Kirkon uskon ja opin ydintä vaarantamatta”. Tämä ilmenee mietinnön saatesanoissa, kun selvitys on tuotu kirkkohallituksen täysistuntoon. Motto tulee esiin myös esityksen pääasiallisen sisällön lyhyessä kuvailussa (s. 1) ja yleisperustelujen alussa, aivan ensimmäisen kappaleen ensimmäisessä lauseessa (s. 4). Myös esityksen loppupuolella asiaan palataan esityksen tavoitetta kuvattaessa, sen ensimmäisessä lauseessa (s. 24). Mietinnön lopussa ennen säännösehdotuksia sama teema manifestoi ajatuksen koko määränemmistösäännöksen muuttamisen

reunaehdoksi (s. 30). Tässä kohdassa esiintyessään muuten passiivinoloiseksi jäävä ilmaisu muuttuu aktiivisemmaksi: määränemmistösäännöksiä ehdotetaan muutettavaksi siten, että se samalla suojaa kirkon uskon ja opin ydintä. Ilmaisu ”kirkon usko ja oppi” sekä niihin erottamattomasti liittyvä ”tunnustus” esiintyvät muutoinkin.

Kirkolliskokouksen tulisi siis toimia määränemmistöä vaativissa asioissa kirkon uskon ja opin ydintä vaarantamatta sekä samalla niin, että toimet suojelisivat mainittua kirkon uskon ja opin ydintä. Implisiittisesti motto sisältää sen ajatuksen, että niissä asioissa, joissa määränemmistösäännöstä käytetään, voi olla kirkon uskon ja opin kannalta epätoivottuja asioita, jopa vaaroja. Samalla mietintö tunnustaa kirkon tunnustuksellisen identiteetin olevan kulloistakin yhteiskuntajärjestystä pysyvämpi. Tunnustus ei voi olla kiinni alati muutoksen alla olevista poliittisista suhdanteista. (s. 8, 9). Tulkitseen, että sanonta sisältää sekä kirkko- että yhteiskuntapolitiikan.

Pyrkimys uskon ja opin suojelemiseen osoittautuu mietinnön strukturoivaksi periaateksi. Samalla

---

¹ *Kirkolliskokouksen määränemmistösäännöksen muuttaminen. Kirkkohallituksen täysistunnon 17.8.2011 asettaman työryhmän mietintö.* Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja C 2012:5. Mietintöön viitattaessa sivunumerot tekstissä.

se saa prioriteettiaseman.² Parollinomainen lausuma toistuessaan dokumentin strategisesti tärkeimmillä paikoilla paljastaa lausuman keskeisyyden; tärkeät asiat esiintyvät usein, kehälliset harvemmin.³

Juridisten ja muunlaisten normijärjestelmien systematisoinnissa käytetään deonttista logiikkaa.⁴ Menemättä siihen tarkemmin, mietinnön motto on kirkkolainsäädäntömme tunnustukseen sidotun rakenteen kanssa deonttisesti oikea ja ristiriidaton, vaikkakaan ei ongelmaton.⁵ Motto on ilmaistavissa deonttisen logiikan teoreemalla $Of(pT \approx p)$. Tässä on keskeisellä sijalla muutosta tarkoittava operaattori T (engl. transformation, transition), koska mietintö tahtoo nimenomaan varjella kirkon uskon ja opin muutoksilta. Lause voidaan lukea ottaen huomioon mietinnön kontekstin: kirkolliskokouksen on pidättydyttävä (Of) sellaisesta päätöksenteosta ja toiminnasta, joka vaarantaa tai muuttaa ($pT \approx p$) kirkon tunnustuksessa ilmaistun uskon ja opin eli tunnustuksellisen tilan p. Vastaavasti ekvivalenssi-relaation mukaisesti kirkolliskokouksen tulee (Od) toimia siten, että kirkon tunnustuksellinen tila ei muutu (pTp). Teoreema kirjoitetaan tällöin muotoon $Od(pTp)$.⁶

KIRKON TUNNUSTUS KIRKKOLAINSÄÄDÄNNÖN STRUKTUROIVA TEKIJÄ

Esityksellä on mottonsa kautta suora liittymäkohta kirkon tunnustukseen, mikä on ilmaistu kirkkolainsäädännön tunnustuspykälissä KL 1:1§ ja KJ 1:1§. Valtiovalta on perustuslain 76 §:n mukaisesti hyväksyessään kirkkolain ja siinä olevan tunnustuspykälän hyväksynyt myös kirkon oikeuden omaan tunnustukseensa. Vuoden 2000 perustuslaki kirjaa sen, mitä oli jo vuoden 1919 hallitusmuodossa (§ 83) linjattu. Tunnustuspykälä tekee kirkosta tunnustusyhteisön.⁷

Menemättä tässä syvemmin tunnustuspykälän merkitykseen kirkkolainsäädännön systeemissä, koska se on kuvattu tarkasti toisaalla,⁸ todettakoon että tunnustuspykälää on pidettävä kirkkoa koskevan oikeudellisen osasysteemin (kirkkolainsäädäntö) perusnormina, jota muu normisto on rakennettu tukemaan.⁹ Määräenemmistösäännöksellä tulee olla sama funktio. Kirkkolainsäädännön normisto kasvaa ja saa sisältönsä tunnustuspykälästä.

Tunnustuspykälä kirkkoa koskevan oikeudellisen osasysteemin perusnormina määrittää positiiviseen lainsäädäntöön kuuluvana koko kirkon toiminnan sisällön ja sen laadun.¹⁰ Mikään kirkkoa koskeva oikeudellinen normi tai sen tulkinta – olipa se kirkon omassa lainkäytössä tai maallisessa lainkäytössä – ei saa olla ristiriidassa kirkon oppiperustan, Raamatun ja sitä oikein tulkitsevan tunnustuksen kanssa. Tätä periaatetta on selvästikin tarkasteltavana olevassa mietinnössä haettu.

Kirkko-oikeuden yksi keskeisistä tehtävistä on perinteisesti ollut oikean opin suojelu.¹¹ Kirkkojärjestyskomitean mietintö vuodelta 1979 linjaa ajattomasti: ” – Ilmeisessä ristiriidassa tunnustuksen

2 Ks. Jolkkonen 2007, 20.

3 Toistuvuus on systemaattisen analyysin keskeinen kriteeri etsittäessä asioiden taustalla olevaa systeemiä. Jolkkonen 2007, 13.

4 Ks. Pörn 1999, 88.

5 Kirkkolainsäädännön deonttisesta rakenteesta ks. Seppänen 2007, 73–83; Seppänen 2010, 6–8; Seppänen 2012, 2, 9–11.

6 Kirkollisen toimijan tekojen deonttisesta tarkastelusta ks. Seppänen 2007, 81–83.

7 Tunnustuspykälän valtiosääntöoikeudellisesta merkityksestä ks. Seppänen 2007, 68–72.

8 Seppänen 2007, 62–101.

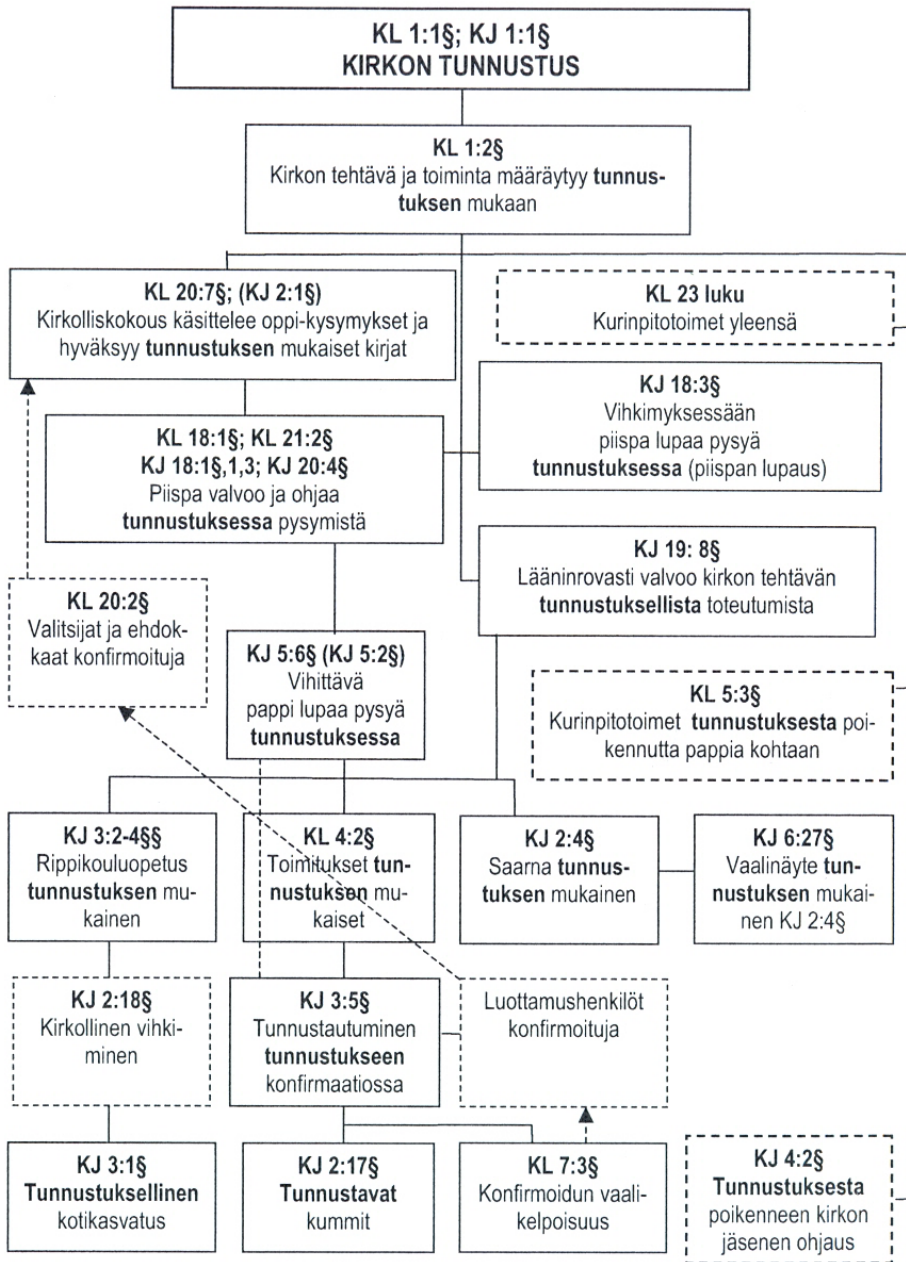
9 Tämä luonnehdinta tunnustuspykälästä kirkkoa koskevan oikeudellisen osasysteemin perusnormina, jota muu normisto tukee, on alkuaan oikeustieteen professori Urpo Kankaan muotoilema ajatus. Ks. Seppänen 2007, 73. Oikeustieteellinen väitöskirjani, joka tarkastelee tunnustuspykälän syntytaustaa, asemaa ja merkitystä kirkkolainsäädännössä ja sen systematiikassa, osoittaa Kankaan luonnehdinnan oikeaksi.

10 Anssi Simojoki puhuu tunnustuspykälästä kirkon perustuslakina. A. Simojoki 1989, 334–335; 1993, 153–155. Myös oikeusoppinut Pekka Leino pitää tunnustuspykälää positiiviseen kirkkolakiin kirjattuna ylipositiivisena perustuslakina. Leino 2003, 314. Perustuslain käsitettä ei voida tässä yhteydessä ymmärtää vakiintuneena oikeustieteellisenä käsitteenä, vaan kielellisenä tehokeinona osoittamaan tunnustuksen asemaa kirkon oikeudessa. Tarkoitus on ilmaista se, että tunnustus on kirkon oikeudelle samaa kuin perustuslaki oikeusjärjestykselle.

11 Mäkinen 2007, 80.

12 Kirkkojärjestyskomitean mietintö 1979, 104. Yhtäpitävästi tämän kanssa (Nokkala 1989, 124): ”Kaikkien kirkon asioita koskevien säännösten on oltava tunnustuksen mukaisia. Tämä merkitsee ensiksikin sitä, etteivät mitkään kirkkoa koskevat oikeussäännökset voi olla tunnustuksen vastaisia.”

13 Seppänen 2008, 85. Sama kuvio löytyy myös Seppänen 2008, 106.

Kuvio 1. Tunnustuksellisuus kirkkolainsäädännön systeemissä.

kanssa oleva kirkkoa koskeva määräys ei ole pätevä, eikä niin ollen muodosta mitään oikeusnormia. Tunnustuksella ja sen periaatteilla on ohjaava merkitys tulkittaessa ja sovellettaessa kirkon normeja.”¹² Tämän mukaisesti kaikessa kirkon toiminnassa on

huolehdittava siitä, että päätökset tai toiminta palvelevat kirkon identiteetin ilmaisevaa tunnustuspykälää (kuvio 1). Kuvio 1. on rakennettu vuonna 2007 voimassa olleen kirkkolainsäädännön pohjalta.¹³

Kirkon tunnustus määrää kirkkolainsäädännön systematiikan. Se on koko kirkkolainsäädännön kokonaisuuden etumerkki ja näin ollen määrittää tulkinnan lähtökohdan ja sen toonikan (perussävelen), kirkkolainsäädännön yksittäisten säännösten keskinäiset suhteet ja niiden funktion sekä antaa sisällön käsitteille ja luo lainsäädäntöön kuuluvan sisäisen harmonian.¹⁴ Kirkon tunnustus on täten kiistämättä osa kirkko-oikeuden paradigmat.¹⁵

KIRKON USKOLLE JA OPILLE VIERAAN AJATTELUTAVAN MUUTOSPAINEEET

Tampereen piispa Matti Revon mielestä uskonkysymykset tulevat olemaan kirkossa vielä suurempi kiistanaihe kuin konsanaan kirkolle päänsäiväva tuoneet virkakysymys ja samaa sukupuolta olevien parisuhteen siunaus tai siunaamattomuus. Revon mukaan keskeiset opinkohdat, kuten Jumala, ihminen, synty, Kristus ja pelastus, voivat joutua ankaran paineen alle. Hänen mielestään moniäänisyyden nimissä perinteistä kristillistä oppia väheksytään ja tehdään ehdotuksia uusiksi opillisiksi ajatuksiksi.¹⁶ Vastakohtaparit näyttäisivät olevan yhtäältä kirkon moniäänisyys ja toisaalta sitoutuminen perinteiseen tulkintaan kirkon opista ja tunnustuksesta. Taustalla on raamattukäsityksen muutos.¹⁷ Jos kirkko ottaa todesta omat tunnustuskirjansa, on myös otettava huomioon *Ison katekismuksen* näkemys siitä, että Perkeleen tarkoitus on tuhota oikea kristillinen opetus ja oppi.¹⁸

Suomen evankelisluterilaisen kirkon viimeinen nelivuotiskertomus *Haastettu kirkko* antaa tutkittua pohjaa piispa Revon skenaariolle: kirkon jäsenet eivät enää jaa perinteisiä kristillisiä moraal- ja oppikäsityksiä. Muutosvauhti on kovaa.¹⁹ Tällaisessa tilanteessa ei kirkolliskokoukseen selviä ilman, etteikö sen esityslistalle ja lainvalmisteluun tule aloitteita, jotka nousevat uusista, jopa kirkolle vieraista kysymyksenasetteluista. Leinon mukaan nyttemmin oppi-käsitteen osalta on voitu todeta sen määrittämisen- ja käsittämisenpyrkimystä myös kirkon ulkopuolelta.²⁰ Tällöin määränemistösäännökset ovat oleellinen osa siinä prosessissa, jossa kysytään, vaarantavatko uudet esiin nostetut asiat kirkon uskon ja opin. Asia voi olla kirkko-oikeudellisesti hyvin haastava. Tulevaisuus tulee arvattavasti

työllistämään myös tuomiokapituleja ja suomalaista oikeuslaitosta.

OIKEUDELLISET SIIRRÄNNÄISET JA KIRKON IMMUUNIVASTE

Edellä olen kuvannut kirkkolain tunnustuspykälää kirkkolainsäädännön etumerkiksi. Tätä musiikin teoriasta lainattua vertauskuvaa jatkaakseni on olennaista, ettei tulkinnan lähtökohdaksi haeta ”perussäveltä” kirkko-oikeudelle vierailta oikeudenoiloilta, esimerkiksi hallinto-oikeudesta. Vaarana on, ettei yksittäinen säännös soi samassa sävellajissa kirkkolainsäädäntöön liitettynä. Tällainen vaara tulisi tunnistaa heti lainsäätämisyvaiheessa. Säännös saattaa vaatia transpoinointia; sen on oltava harmoniassa kirkkolainsäädännön tunnustuksellisen perussävelen kanssa. Kyseessä voi olla asia, joka on kirkon omien periaatteiden vastainen, mutta joka demokratian nimissä on otettava esiin. Näin sinänsä tunnustukseen kuulumaton asia saattaa pyrkiä kirkkolainsäädäntöön muodollisesti laillista tietä.

Toinen koetinkivi on lainsäädännön tulkinta. Kun esimerkiksi hallinto-oikeustuomarit joutuvat tulkitsemaan riitatilanteissa kirkkolakia, tulkitsevatko he sitä tunnustuksellisesti neutraalin hallinto-oikeuden ”perussävelen” vai kirkko-oikeuden tunnustukseen sidotun perussävelen mukaisesti?

Mietintö ottaa esimerkin virkamieslainsäädännön sovittamisesta kirkkolainsäädäntöön. Kirkkolainsäädäntö on luonteeltaan tunnustuksellista tunnustuspykälän tähden, mutta maallinen virkamieslainsäädäntö on tunnustuksellisesti neutraalia, eikä ota huomioon kirkon erityispiirteitä (s.19). Jos erilaisuutta ei oteta huomioon tai säännökset tuodaan sellaisenaan kirkon lainsäädäntöön, joudutaan teennäisiin ratkaisuihin. Esimerkkinä tästä on eräiden tuomiokapitulien hallintoratkaisuissaan käyttämä uustulkinta kirkon virkaa hoitavasta papista, ettei hän jumalanpalvelusta toimittaessaan harjoita uskontoa.

Tällaiset ongelmat ovat tuttuja oikeusvertailussa. Oikeusvertailu on innovaatioille avoin oikeustieteen erikoisala.²¹ Siinä vertaillaan nimensä mukaisesti lakeja ja säännöksiä, jotka sisältyvät toisenlaiseen systeemiin. Lähinnä kyseessä on tällöin eri maihin tai erilaiseen oikeuskulttuuriin kuluvat asiat.

Vaikka kirkkolainsäädäntö kuuluu Suomen oikeusjärjestykseen, siinä on piirteitä, jotka tekevät siitä muuhun yhteiskunnalliseen lainsäädäntöön nähden oudon tai ainakin toisenlaisen. Suomalaisessa systeemissä luterilaisen kirkon kirkkolakijärjestelmää voidaan pitää autonomisena lakijärjestelmänä. Se on luotu valtiosääntöhistoriallisessa vaiheessa kirkkoa varten, kirkkoa ja valtiota koskevana lainsäädäntöratkaisuna.²² Kirkko-oikeus omalla oikeudenalalla on näin perusteltu. Kirkkolainsäädäntö muodostaa oman normikokonaisuuden. Sen sääntelykohteena yhteiskunnassa on kirkko. Normisto sisältää käsitteitä, jotka ovat vieraita vaikkapa kunnallislainsäädännössä. Esimerkiksi kirkkolainsäädännöstä löytyvä pappien ja piispojen sitouttaminen vihkilupauksilla kirkon virkaan on vieras kunnallislainsäädännössä tai yleisesti ottaen virkamieslainsäädännössä.

Oikeusvertailussa on huomioitu asioita, jotka voidaan analogisesti sovittaa myös kirkkolainsäädäntöön. Tähän törmätään silloin, kun kirkkolainsäädäntöä pyritään saattamaan yhdenmukaiseksi yhteiskunnan muun lainsäädännön kanssa ottamalla mukaan jotakin kirkon ulkopuolisesta lainsäädännöstä. Peruskysymys on: kuinka liittää lähtökohtaisesti vieraita elementtejä kirkkolainsäädäntöön. Kirkko-oikeudelle vieraasta puutarhasta tuodut hedelmät eivät ole tällöin kasvaneet omassa puutarhassa. Ne voivat sisältää haitallisia jäämiä kasvimyrkyistä, kuten Jaakko Husan oikeushistorioitsija Rudolf von Jheringin (1818–1892) esittämää ajatusta mukaillen voisi sanoa.²³ Kirkko-oikeuden kohdalla on oltava varovainen, ettei ”salakuljeteta” kirkkolainsäädäntöön kirkolle vieraista lähtökohdistä kehitettyjä oikeudellisia ratkaisuja.²⁴

Husa puhuu myös ”kontekstuaalisista barrikaadeista”. Vaikka hän puhuukin ulkomaisista oikeusnormiaineksista, asia voidaan analogisesti *mutatis mutandis* soveltaa eri oikeudenaloilta kirkkolainsäädäntöön tuotuihin/tuotaviin normeihin. Kirkkolainsäädäntö on luotu juuri kirkkoa varten. Toki suomalaisen kirkko-oikeusymmärryksen voi vaikuttaa myös Husan mainitsema ”olettama samankaltaisuudesta” (*praesumptio similitudinis*),²⁵ sillä maassamme kirkko-oikeus on mielletty vain erityiseksi hallinto-oikeuden alaksi.²⁶ Kirkko-oikeuden

olemuksen perehtymättömien oikeusoppineiden voi olla vaikea tunnistaa kirkon oman oikeuden erillaisuutta ja sen lähtökohtia.

Kirkon oman oikeuden lähtökohtien tunnistamattomuudelle on olemassa ymmärrettävät syynsä. Kirkko-oikeutta on tutkittu niukasti Suomessa. Oikeusoppineille se on varsin tuntematon oikeuden ala. Kokoomateos *Oikeustiede Suomessa 1900–2000* esittelee toisen vuosituhannen viimeisen vuosikaudan ajalta noin 300 oikeustieteessä tohtoriksi väitellyttä henkilöä. Heidän joukostaan ei löydy yhtään

-
- 14 Seppänen 2010, 17–18. <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/7251.pdf>. Soittotaitoiset voivat kokemuksellisesti päästä korvillansa kuulemaan mistä on kysymys soittamalla linkistä löytyvän esimerkin, jossa kirkko-oikeusteoriaa on havainnollistettu musiikin teoriasta otetulla esimerkillä.
- 15 Kirkko-oikeuden paradigmasta, ks. Seppänen 2010.
- 16 http://www.seurakuntalainen.fi/uutiset/kotimaa/1123/piispa_repo_opillisuuden_halveksiminen_huolestuttavaa (Luettu 30.3.2011) Piispa Matti Revon luento/raamatutunti luettavissa osoitteessa: <http://www.tampereenhiippakunta.fi/cgi-bin/linnea.pl?document=00010899> (luettu 21.4.2011). ”Aavistelen, että näinä aikoina käyty vaikea kirkollinen keskustelu samaa sukupuolta olevien parisuhteista on vielä pientä siihen keskusteluun nähden, mitä voi opillisesti olla tulossa. Keskeiset opinkohdat, kuten Jumala, ihminen, synty, Kristus ja pelastus voivat joutua ankaran paineen alle. Saattaa syntyä toiveita luoda uusi käsitys Jumalasta, ihmisestä, synnistä, Kristuksesta ja pelastuksesta, kun vanhat koetaan menneeseen aikaan sidotuiksi. Joiltain tutkijoilta onkin saanut lukea ajatuksia, joiden mukaan Raamatun tieteellinen tutkimus on jo auttanut uuteen käsitykseen ihmisen seksuaalisuudesta, eikä olisi mikään ihme vaan jopa suotavaa, että tämä johtaisi myös kirkon uskon opillisiin tarkistuksiin.”
- 17 Leino 2012, 98. Tässä Leino vertaa tunnustuskirjojen raamattunäkemyä nykyajan lähestymistapaa.
- 18 *Tunnustuskirjat* 391, 62; BSELK 676, 62.
- 19 *Haastettu kirkko* 2012, 24–28, 35–46.
- 20 Leino 2012, 216. ”Numera har man för lärobegreppet del kunnat iakttat ett intresse att definiera och uppfatta det också utanför kyrkan.”
- 21 Husa 1998, 11.
- 22 Leino 2003, 119.
- 23 Ks. Husa, 1998, 25.
- 24 Ks. Husa 1998, 29.
- 25 Ks. Husa 1998, 94–97.
- 26 Leino 2006. Björnen klassiseksi muodostunut oikeudenalajaotusta koskeva kuvio ei tunne kirkko-oikeutta omalla oikeudenalalla. Siinä kirkko-oikeus lienee luettavissa lähinnä ryhmään muu erityishallinto-oikeus. Ks. Björne 1979, 6. Tuorin (2004) laajassa artikkelissa oikeudenaloista ei mainita kirkko-oikeutta lainkaan.

kirkko-oikeudesta väitellyttä.²⁷ Tämä osoittaa, ettei kirkko-oikeus ole omana oikeusalanaan integroitunut osaksi oikeustiedettä.²⁸ Leimaako outous ja oletama samankaltaisuudesta suomalaista ymmärrystä kirkko-oikeudesta? Vasta tällä vuosituhannella oikeusoppineet ovat meritoituneet nimenomaan kirkko-oikeuden alalla.

Kirkko elää yhä maallistuvamman yhteiskunnan keskellä. Tällöin on vaara, että yhteiskunnan ideologinen ilmapiiri vaikuttaa julkisoikeudellisista asemaa nauttivaan kirkkoon. Tämä ei voi olla heijastumatta myös kirkkolainsäädäntöön ja sen tulkintaan. Tämä vaara on olemassa, koska kirkkomme lainsäädäntö on osa samaa oikeusjärjestystä kuin muukin lainsäädäntömme. Maallistunutta ideologiaa voisi pitää tietyllä tavalla uskonnottomana uskontona tai ainakin reaktiona uskontoon. Tämä vaikuttaa taustalla.

Oikeudellisten transplanttien (legal transplants) tai peräti implanttien tuominen kirkkolainsäädännön ulkopuolelta voi aiheuttaa hylkimisreaktioita.²⁹ Hylkimisreaktioita tulee sillä edellytyksellä, että kirkkolainsäädännön sisäinen tunnustuksellinen immuniteetti toimii. Vaarana on, ettei tunnustuksellinen immuunijärjestelmä pysty tunnistamaan saati sitten poistamaan kirkkolainsäädännön kautta mahdollisesti kirkon ulkopuolelta tullutta/tulevaa uhkaa. Jos tunnustuksellinen immuunivaste heikentyy, kirkko Kristuksen ruumiina (1. Kor. 12:12–27) on vaarassa.³⁰ Jo F. L. Schauman näki kirkon tunnukset kirkon elintoimintoina (lifsfunktioner).³¹ Oikeuden immuunijärjestelmä on kuvattu mielenkiintoisella tavalla Kaarlo Tuorin kriittisen oikeuspositivismin teoriassa nimellä ”oikeuden immanenttinen kritiikki”.³²

Heijastaako mietinnön johtoajatus ”kirkon uskon ja opin ydintä vaarantamatta” terveen kirkko-oikeuden immuunivastetta tunnistaa kirkon uskolle ja opille vieraan tunkeutujan? Sanatarkasti luettuna mietinnön vastaus on myönteinen, joskaan ei ehdoton. Mietintö myöntää, että määräenemmistösäännökset oppia varjolevasta tarkoituksestaan huolimatta eivät ole kirkon oikean opin absoluuttinen tae (s. 22). Kirkon tunnustuksellinen immuunivaste määräytyy siitä, miten kirkon jäsenet ja päättäjät ovat tunnustuksellisuuden sisäistäneet.

MÄÄRÄENEMMISTÖ JA LUTERILAINEN TUNNUSTUS

”Kirkon uskon ja opin ydintä vaarantamatta” -parollin ilmaisema mietinnön johtoajatus johtaa kirkkolainsäädännön tunnustuspykälissä ilmaistun tunnustuksellisen teologian ja juridiikan väliseen dialogiin. Motto on puhdasta teologiaa, säädösehdotus juridiikkaa, perustelut kiitettävästi ja tasapuolisesti molempia. Mietinnön vahvuus on siinä, että teologia on tuotu näytävästi ja vahvasti perusteluihin: kiitos työryhmässä ja lausunnonantajina toimineille systemaatioille!

Esitystä strukturoivaa lausumaa ei voida sisällöllisesti määritellä hallinto-oikeuden tai minäkään muun kirkko-oikeuden ulkopuolella olevan oikeudenalan antamalla työvälineillä. Mikään kirkko-oikeuden ulkopuolelta löytyvän oikeudenalan oikeusperiaate ei tunnista tätä parollia, koska oikeusperiaatteet ovat aina oikeudenalakohtaisia.³³ Jo yksin opin pysyvyys ja muuttamattomuus tekee kirkkolainsäädännön oudoksi verrattuna jatkuvan muutoksen alla olevaan muuhun lainsäädäntöön. Tämän vuoksi mietintöä tulee lukea kirkko-oikeuden antamin rajoittein. Kirkko-oikeus osoittautuu tässä yhtä aikaa tosi teologiaksi ja tosi juridiikaksi. Mietinnön *ratio* löytyy sen kytkeytymisestä kirkon tunnustukseen. Vain tunnustuskysymyksen yhteydessä mietintö on mielekäs. Mietinnössä toteutuu suomalaisen oikeustieteen isän Matthias Caloniuksen (1738–1817) ajatus: ”Teologia yleensä on välttämätöntä lakimiehelle kansalaisena ja tuomarina, riitapuolena ja asianajajana. Erityisesti sen tuottama hyöty on suuri lainsäädäntöä koskevassa oikeudessa, kirkko-oikeudessa, uskontoa koskevissa jutuissa jne.”³⁴

Luterilaisen kirkon päätunnustuksessa Augsburgin tunnustuksessa (CA, *Confessio Augustana*) on kirkon opin kvantitatiiviseen arviointiin liittyviä sanontoja ja ilmaisuja, joilla on liittymäkohtansa myös lainmuutosehdotukseen ja sen perusteluihin. CA kirjoitettiin alun pitäen dokumentiksi, jonka mukaisesti opetettaessa ja uskottaessa olisi mahdollista elää yhdessä ja yksimielisinä kirkossa (*in una ecclesia christiana unitate et concordia vivere possumus*).³⁵ Näin toteutuisi kaksi keskeistä elementtiä:

elämä yhden Kristuksen alaisina ja kaikkien asioiden saattaminen Jumalan totuuden mukaisiksi.³⁶ Kvantitatiiviseen sanontaan sisältyy myös kvalitatiivinen sisältö.

Augsburgin tunnustus alkaa kvantitatiivisella määreellä: meidän seurakuntamme opettavat suuren yksimielisyyden vallitessa (*magno consensu*).³⁷ Vaikka tunnustuksen muissa artikloissa ei olekaan selväsanaisesti ilmaissut *magnus consensus*, se on tosiasiallisesti mukana ilmaisussa *item docent*, ”seurakuntamme edelleen tai samaten opettavat”. CA:n kirkkoartiklassa (Art. 7) on toinen ratkaiseva kvantitatiivinen ilmaisu *satis est*; ykseyteen riittää yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta.³⁸ Luterilainen tunnustus lähtee uskon ja opin kysymyksissä yksimielisyydestä. Siihen viittaa myös luterilaisten tunnustuskirjojen laitoksen nimi *Liber concordiae*. Lisäksi tunnustuskirjojen nuorin dokumentti *Formula concordiae* sisältää nimessään yksimielisyyden ajatuksen. Mietinnössä on tuotu esiin myös muita tunnustuskirjoista ja Raamatusta nousevia yksimielisyyden ilmaisuja kiitettävästi (s. 21).

Suomalaisessa kirkkolainsäädännössä on alusta pitäen lähdetty siitä, ettei kirkolliskokous voi muuttaa oppikysymyksiä, vaan ainoastaan päättää kirkon järjestykseen kuuluvista asioista. Tämä oli kirkolliskokoussystemin luoneen Schaumanin kirkkolain keskeinen ajatus.³⁹ Arkkipiispa Martti Simojoen avajaispuhe kevään 1976 kirkolliskokouksessa⁴⁰ on kirkko-oikeuden kannalta kirkko-oikeusteoreettisesti ajaton, mielenkiintoinen ja merkittävä puheenvuoro. Siinä hän pohti kolmea kysymystä: 1. Mikä on kirkolliskokouksen päätösvalta eli kompetenssi kirkon oppia koskevista asioista? 2. Mitä kirkolliskokouksen päätökseltä oppia koskevista asioista vaaditaan, että sen voidaan katsoa edustavan koko kirkkoa? 3. Miten tällainen päätöksenteko saadaan aikaan?

Arkkipiispa Simojoen mukaan kirkolliskokouksen päätösvalta ei voi ulottua tunnustukseen. Hänen kritiikkinsä suuntautuu schleiermacherilaista kirkkokäsitystä vastaan, jonka mukaan kirkko olisi vain kirkosta kiinnostuneiden ja sitä kannattavien ihmisten yhteenliittymä ja kirkolliskokous olisi täten vain jäsenistönsä korkein edustaja. Kirkko ei

ole Simojoen mielestä näin ymmärrettävissä. Siksi kirkon jäsenillä ei ole vapaata valtaa muuttaa kirkon oppia. Kirkko on enemmän kuin vain jäsentensä summa. Kirkolliskokouksen valta ei ulotu opin ja tunnustuksen muuttamiseen vaan ainoastaan opin tulkitsemiseen.

Arkkipiispa Simojoki kysyi edelleen, edustavatko kirkolliskokouksen jäsenet kirkkoa inhimillisen valtuutuksen (*iure humano*) vai jumalallisen valtuutuksen (*iure divino*) nojalla. Jos kirkolliskokous saa valtuutuksensa luonnonoikeuteen perustuvan demokratian ilmentäjänä, se saisi valtansa kirkon jäseniltä ja kirkolliskokouksella olisi rajoittamaton valta myös kirkon opista päättämiseen. Kirkko ei ole

-
- 27 Kangas 1998. 1800-luvulla väitelti oikeustieteessä kolmenkymmentä henkilöä. Tiedossani ei ole, oliko heidän joukossaan kirkko-oikeudesta väitelleitä.
- 28 Kirkko-oikeudellisesta tutkimuksesta ja keskustelussa käytännöllisen teologian alalla ks. Seppänen 2007, 22–23. Uusimpana mainittakoon OTT Pekka Leinon kirkko-oikeudellinen väitöskirja käytännöllisessä teologiassa. Leino 2012.
- 29 Vrt. Husa 1999. Ks. myös Bogdan 1994, 28–30, 73. Bogdan puhuu vieraan, lähinnä ulkomaisen kulttuurin piiristä tulevista säännöksistä, joita ei tulisi kriittikittömästi liittää lainsäädäntöön.
- 30 Tunnustuksesta kirkon eli Kristuksen ruumiin immuunijärjestelmänä ks. Seppänen 2008, 98–101.
- 31 Schauman 1853, 205.
- 32 Tuori 2000. Kriittisen oikeuspositivismin sopivuudesta kirkko-oikeuteen ks. Seppänen 2007, 151–161.
- 33 Kirkko-oikeuden oikeusperiaatteista ks. Seppänen 2007, 103–108; Seppänen 2008, 88–98. Kirkko-oikeuden oikeusperiaatteita ovat: tunnustuksellisuuden periaate, tunnustusmyönteisyyden periaate, tunnustuspykälän etusijaperiaate, katolisuuden periaate, sitoutumisperiaate.
- 34 Calonius 1998, 19.
- 35 CA Praefatio 4, BSELK, 44, 4.
- 36 CA Praefatio 11. BSELK, 46, 11.
- 37 *Ecclesiae magno consensu apud nos docent* – CA 1,1. BSELK, 50, 1.
- 38 *Item docent, quod una sancta ecclesia perpetuo mansura sit. Est autem ecclesia congregatio sanctorum, in qua evangelium pure docetur et recte administrantur sacramenta. Et ad veram unitatem ecclesiae satis est consentire de doctrina evangelii et administratione sacramentorum.*
- 39 Leino 2003, 315; Piriseen (1985, 133) nojautuen.
- 40 M. Simojoki 1976.

luonnonoikeuteen perustuva ihmisten yhteenliittymä, koska ihmiset eivät ole kirkkoa tehneet, vaan se pysyy voimassa Jumalan teoista. Ulkonaisena historiallisena laitoksenakin se elää Jumalan teoista. Kirkolla on siten valtuutus ylhäältä. Kirkolliskokouksella on paitsi jäsentensä antama laillinen valtuutus edustaa kirkkoaan, myös Jumalan siihen antama valtuutus. Kirkon Jumalalta saama valtuutus ei ole rajoittamaton, eikä kirkon edustajien omissa käsissä ja heidän itsensä ratkaistavissa. Kirkon on oltava kuuliainen Herralleen. Simojoen mukaan tämä koskee nimenomaan oppikysymysten ratkaisemista. Kirkolliskokous ei voi opista päättäessään muuttaa mitään, mikä kuuluu Jumalan ilmoitukseen Kristuksessa. Sillä on oikeus ja velvollisuus tulkita kirkon oppia evankeliumista niin, että se tavoittaa aikakautensa ihmiset.

Kirkon on tiedostettava rajansa voidakseen tehdä sitovia päätöksiä. Kirkolliskokous ei voi tehdä päätöstä kuten jokin puoluekokous, jossa hyvin masinoiduin menetelmin puolueen sisäiset oppositioryhmät joko vaiennetaan tai saadaan aikaan kompromissi, johon kukaan ei ole tyytyväinen ja joka lopulta on aiheena jatkuviin riitoihin. Siksi arkipiispa Simojoen mielestä kirkon oppia koskevien päätösten tulee olla mahdollisimman yksimielisiä.⁴¹ Uuden testamentin esimerkkiä (Gal. 2) käyttäen Simojoki katsoo, että kirkon on sallittava sisällään opillista erimielisyyttä keskinäisen luottamuksen säilyessä. Tällöinkin kiistaa aiheuttavien oppipäätösten tulee sisältyä Raamatun ja kirkon tunnustuksen muodostamiin rajoihin. Huomioon on otettava myös se, miten muut historialliset kirkot ovat asian nähneet. Kompromissin tekeminen oppikysymyksissä merkitsee vakaumuksesta luopumista ja totuuskäsityksen relativointia. Kiistakysymyksessä on Simojoen mukaan todettava erimielisyys ja sovittava siitä, ettei toisen omaatuntoa kahlita.

MIKÄ ON KIRKON USKON JA OPIN YDIN?

Mietinnön laatijoita on kiitettävä siitä, että he ovat tehneet perusteellista työtä. Mietintö tuo esiin teologiset ja lainsäädäntöön kuuluvat perusteet. Mutta juuri siinä, missä on mietinnön vahvuus, on sen heikkous ja ongelma. Se ei avaa ja määrittele mottonsa esittämää keskeisintä käsitettä. Mikä on

kirkon uskon ja opin ydin? Onko kirkon tunnustuspohja (Raamattu ja tunnustukset) kirkon uskoa ja oppia laajassa mielessä (*sensu largo*) ja ydin sama asia rajoitetumpana (*sensu stricto*)? Onko ydin josakin arvovaltaisesti määriteltä, vai onko se tavaksi tullut puheenparsi? Yhden asian voi kirjoittaa ilman kysymysmerkkiä: kirkon uskon ja opin ydin on kiistanalainen.

Kun aikanaan hyväksyttävään ja lainvoiman saavaan säännökseen etsitään tulkinnan avainta, sen tulisi löytyä hallituksen esityksestä, jollaiseksi mietintö on laadittu. Hallituksen esitys on laintulkinnan ensimmäinen kommentaari. Nyt kirkon uskon ja opin ydin jää määrittelemättä. Se merkitsee sitä, että juuri se, mitä varjellaan, jää avoimeksi. Kirkon usko ja oppi jätetään ”kellumaan” ja sellaisena se on avoin mitä erilaisimmille tulkinnoille. Miten suojella ja varjella sellaista, minkä rajoja ei tiedetä? Asian määrittely tulisi olla niin selvä, että kaikki kirkolliskokousedustajat voisivat muodostaa itse sen perusteella kantansa.

Luther opettaa kristillisen opin ehyttä kokonaisuutta. Hän kirjoittaa Galatalaiskirjeen selityksessään:

Teologiassa vähäinenkin hairahdus kaataa koko opin. Oppi on näet matemaattiseen pisteeseen verrattavissa. Sitä ei siis voida jakaa eikä se toisin sanoen kärsi mitään vähennystä eikä lisäystä. Opin tulee siis olla niin sanoakseni yksi ainoa ehyt ja pyöreä kultainen rengas, joka on täysin saumaton. Jos sellainen, vaikka kuinka pienikin, ilmaantuu, ei rengas enää ole ehyt.⁴²

Kysymys kirkon uskon ja opin ytimestä ei ole sinänsä uusi. Asia on tuttu jo kirkkolainsäädäntömme alkumetreiltä. Vain käsitteet olivat toiset. F. L. Schaumanin kirkkolakiehdotuksen (1863) mukaan kirkko tunnustautuu siihen ”peruskäsitykseen” Jumalan sanasta, ”joka on lausuttu julki vanhimman kirkon kolmessa päätunnustuksessa sekä muuttamattomassa Augsburgin tunnustuksessa ynnä muissa luterilaisen kirkon niin sanottuun Sovintokirjaan otetuissa tunnustuskirjoissa”. Ilmaisua ”peruskäsitys” pidettiin tuolloin liian epämääräisenä ja vapaamielisenä. Tunnustuspykälän sanamuotoa tarkistettiin ja se sai lopullisen muotonsa vuoden

1869 kirkkolaissa vasta myrskyisän keskustelun jälkeen. Olennaista on pykälän sanamuodon saama lisäys, että ”kirkko pitää tunnustuksen korkeimpana lakina sitä näissä tunnustuskirjoissa selvästi lausuttua järkähtämätöntä totuutta, että Jumalan sana on ainoa ohje, jonka mukaan kaikkea oppia kirkossa on tutkittava ja arvosteltava.” ”Peruskäsitys” muuttui ”järkähtämättömäksi totuudeksi”. *Sola scriptura*-periaate on hyvin selvä ja korostettu.

Vuoden 1964 kirkkolaissa sanamuoto on täsmälleen sama.⁴³ Kirkon kannalta vuoden 1869 kirkkolain tunnustuspykälän muotoilun merkitys on siinä, että luterilainen tunnustustietoisuus kasvoi ja sai selkeän ilmaisunsa.⁴⁴ Juuri tunnustuskysymys on keskeinen Schaumanin nimeä kantavan kirkkolain synnyssä.⁴⁵

Nykyisen, vuoden 1993 kirkkolain tunnustuspykälän sanamuoto seuraa edeltäjänsä pienin muutoksin. Korkein laki on muuttunut korkeimmaksi ohjeeksi ja tunnustuskirjoissa lausuttu järkähtämätön totuus on muuttunut tunnustuskirjojen periaatteeksi. Sanamuoto kuuluu nyt: ”Kirkko pitää korkeimpana ohjeenaan sitä tunnustuskirjojen periaatetta, että kaikkea kirkossa on tutkittava ja arvioitava Jumalan pyhän sanan mukaan.” Nykyinen kirkkolaki on tässä laimentanut tai teologisesti ohentanut tunnustuksen asemaa ainakin kielellisesti.⁴⁶

Sanamuodoltaan muuttuneena voimassaolevan kirkkolainsäädännön tunnustuspykälä kantaa samat keskeiset elementit kuin sen aikaisemmat muotoilutkin. Tunnustuspykälä osoittaa sen perustan, jolle kirkko toimintansa rakentaa. Se ei ole vuosisatojen aikana muuttunut. Nykyisen kirkkolainsäädännön kieli laimennuksistaan huolimatta ei anna aihetta sisällölliseen uudelleentulkintaan. Tämän vuoksi kysymys ytimestä on keskeisen oleellinen. Se asettaa tunnustuksellisuuden suhteessa Raamattuun avoimeksi.

TUNNUSTUSPYKÄLÄ, SEN KOMMENTAARIT JA MIETINNÖN MOTTO

Raamattu on mainittu tunnustuspykälässä siinä missä vanhan kirkon uskontunnustukset ja luterilaiset tunnustuskirjatkin. Lain tekstin kaikki osaset on tulkittava samanarvoisina ja -painoisina. Aulis

Aarnion mukaan lakitekstiä ei voi tulkita siten, että jokin sen osa tulisi tarpeettomaksi tai merkityksettömäksi. Lisäksi lakitekstissä oleville ilmaisuille ei tule antaa eri merkityksiä eri yhteyksissä ilman perusteita. Käsitteille ei tule antaa yleiskielelle vieraita sisältöjä, ellei kyseessä ole erityisterminologia, joka poikkeaa yleiskielestä.⁴⁷ Näiden laintekstien tulkintaan liittyvien perussääntöjen mukaan tunnustuspykälä – viittaa nyt tässä KJ 1:1§, koska siinä kirkon tunnustus on ilmaistu yksityiskohtaisesti – on tulkittava niin, että pyhä Raamattu on edelleen vakavasti otettava kirkkolainsäädäntötyössä. Kirkon uskon ja opin ytimen määrittelyssä ei voida ohittaa Raamattua. Niin pysyvät nyt usko, oppi ja Raamattu, nämä kolme, mutta suurin niistä on Raamattu.⁴⁸

Kirkkolain uudistuttua vuonna 1993 oli tarve kirjoittaa myös kirkkolainsäädännön kommentaari. Siinä kirkkojärjestyksen tunnustuspykälän kohdalle Gunnar Träskman kirjoitti: ”Viimeisessä virkkeessä oleva raamattuperiaate (*sola scriptura*) sisältyy jo tunnustuskirjoihin (ks. erityisesti Sovinnonkaavan johdantoa).⁴⁹ Kommentaarissa raamattuperiaate selvästi tunnistettiin ja tunnustettiin.

Kirkkojärjestyksessä olevan tunnustuspykälän selitykseen ilmestyi kuitenkin vuoden 1997 kommentaarilaitokseen kannanotto tunnustuskirjoihin,

41 Kirkolliskokouksen eli synodin valtaan ja tapaan tehdä oppia koskevia päätöksiä liittyy myös Simojoen myöhempi kannanotto. Simojoki 1982, 99. Hänen mukaansa asioista *circa sacra* voidaan äänestää, mutta asioista *in sacris* tulee vallita yksimielisyys.

42 In theologia modicus error totam doctrinam evertit – est enim doctrina instar mathematici puncti; non potest igitur dividi, hoc est, neque ademptionem, neque additionem ferre potest – Debet igitur doctrina esse unus quidam perpetuus et rotundus aureus circulus, in quo nulla sit fissura. Ea accedente vel minima, circulus non est amplius integer. WA. 40.2, 46–47.

43 Kansanaho 1990, 8.

44 Pirinen 1985, 38.

45 Pirinen 1985, 36.

46 Martti Parvio kiinnitti huomionsa tähän tekstin teologiseen ohentumiseen jo kirkkolakiuudistuksen mietintövaiheessa. Parvio 1989, 120.

47 Aarnio 1999, 249.

48 Ks. Leino 2012, 94 n. 419.

49 *Uusi kirkkolainsäädäntö*, 223.

50 *Kirkkolainsäädäntö* 1997, 10.

joka samalla turhensi luterilaisen raamattuperiaatteen. Myös *sola scriptura* -periaatteen sisältänyt lause poistettiin. Kommentaarin tekstin muotoili edelleen Träskman:⁵⁰ ”Tunnustuskirjat eivät ole oikeusnormeja”. Perusteluna lainataan tunnustuskirjoja ja todetaan, ”— ettei niitä ’saa käyttää tuomarina’ vaan ne ovat ainoastaan uskon todistuksia ja julkilausumia, jotka osoittavat kuinka kunakin aikana eläneet opettajat ovat Jumalan kirkossa ymmärtäneet ja tulkinneet Pyhää Raamattua kiistanalaisten opinkohtien osalta.” Kommentaari myöntää, että ”kun ne kuitenkin mainitaan laissa, niiden sisältö myös velvoittaa oikeudellisesti.”⁵¹

Träskmanin tekstilainaus johtaa harhaan. Kommentaarissa lainattu teksti on nimittäin irrotettu yhteydestään, leikattu kesken lauseen ja tulkittu vastoin alkuperäistä tarkoitustaan. Konteksti, josta ”kielto” on otettu, ei puhu mitään tuomarista oikeudellisessa mielessä eikä tunnustuksesta oikeudellisena normina, jota oikeuskäytännössä ja oikeusprosesseissa käytettäisiin. Konteksti osoittaa ja korostaa, että tunnustus on ymmärrettävä alisteisena Raamatulle: ”Muita tekstejä taas, sen enempää uskontunnustuksia kuin muitakaan mainittuja kirjoituksia, ei saa käyttää tuomarina niin kuin Pyhää Raamattua.”⁵² Nimenomaan Raamattua tulee käyttää ja on käytettävä silloin, kun on epäselvyys siitä, mikä on kirkolle eduksi ja oikein.

Komentaari tekee kaksinkertaisen virheen. Ensiksi se poistaa mukana olleen *sola scriptura* -korostuksen. Toiseksi se lainaa tunnustuskirjojen Raamatun arvovaltaa koskevaa lausumaa vastoin asiayhteyttä tehden raamattuperiaatteen tyhjäksi. Vuoden 2008 kommentaarissa on säilytetty sama virhe.⁵³ Vastuun tästä Träskmanin perinnöstä kantaa nyt toimittajien vaihduttua Risto Voipio.⁵⁴ Toivottavasti kirkkolainsäädännön seuraavassa kommentaarissa perustavaa laatua oleva virhe korjataan.

Erimielisyyksiä oppia koskevissa kysymyksissä ei ratkaise kirkkolainsäädäntömme mukaan kirkolliskokous, vaan pyhä Raamattu. Ratkaisuksi ei riitä demokratian periaate. Träskmanin kirkko-oikeudellinen lähtökohta, että kirkolliskokousta sitoivat vain demokratian pelisäännöt,⁵⁵ ei tunnustuspykälän ja kirkkolainsäädännön tunnustuksellisen struktuurin valossa ole oikea. Demokratian

idea kansanvaltana kirkossa on ongelmallinen oikeusteologisesti ja kirkon oikeuden kannalta.⁵⁶ Träskmanille luterilainen raamattuperiaate on kirkko-oikeudellinen ongelma.⁵⁷ Onneksi mietintö irtisanoutuu Träskmanin johtoaajutuksesta toteamalla, etteivät läntisen demokratian ihanteet voi olla yksin määräävinä, kun etsitään tietä kirkon palvelutehtävän tehokkaaseen hoitamiseen. (s. 8).

Palaan vielä tuohon kommentaarissa olevaan virheellisesti tulkittuun tunnustuskirjojen kohtaan. *Passus* painottaa Raamatun olevan *norma normans*, normin antava normi, tunnustukset sille alisteisena *norma normata*, normitettu normi. Tunnustuskirjoissa, jotka kirkkolaki asettaa kirkollisen elämän perustaksi, pyhä Raamattu on opin ainoa *iudex, norma, regula* ja *Lydius lapis*, eli tuomari, ojennusnuora, mittapuu ja koetinkivi. Tämä on lausuttu tunnustuskirjoissa juuri ennen edellä lainattua katkelmaa.⁵⁸

Kirkon uskon ja opin ydintä ei voi tarkastella irrallaan Raamatusta ja sen asemasta, johtuen kirkkomme tunnustuspykälään kirjoitetusta reaktionormista. Se velvoittaa kirkolliskokousta erityiseen tarkkuuteen kaikissa asioissa, myös ja nimenomaan määräenemmistösäännöksen soveltamista vaativissa asioissa, jotta kirkon usko ja oppi eivät vaarantuisi.

Pitämislauseke, jonka mukaan ”kaikkea oppia kirkossa on tutkittava ja arvioitava Jumalan pyhän sanan mukaan”, on hallinto- ja oikeusviranomaisia sitova sekundaari- eli reaktionormi. Kieliopillinen merkitys korostaa asioiden tutkimista, ei ensisijaisesti juridiikan vaan kirkon itsensä määrittelemän oikeusperustan, Jumalan pyhän sanan mukaan. Mikään ei tue sitä tulkintaa, että olisi toimittava toisin tai jätettävä tunnustuspykälän mainitsemat auktoriteetit sivuun. Suomalainen oikeusjärjestys sisältää näin ollen sen periaatteen, että kirkon sisäisiä opillisia kysymyksiä ei ratkaista vastoin KL 1:1§:n ja KJ 1:1§:n ohjetta, tapahtuipa se kirkon omissa lainkäyttötilanteissa, maallisissa tuomioistuimissa tai kirkolliskokouksen täysistunnossa lainsäädäntötyön yhteydessä.

Ottaako nyt kirkon uskon ja opin määrittelemätön ydin tunnustuspykälän varsinaisen tulkitsijan paikan? Onko se nyt kirkon tunnustuksellisuuden

tulkinnan avain? Träskman on jo viitoittanut tätä tietä selittämällä tunnustuspykälässä mainittua tunnustusta, että se tarkoittaa vain keskeisiä ajatuksia.⁵⁹ Ovatko keskeiset ajatukset sama kuin kirkon uskon ja opin ydin? Träskman myöntää, että asiasta ei vallitse yksimielisyys. Tämä huomio ilmestyi myös vuoden 1997 kommentaariin samalla kun raamatutperiaate sieltä poistettiin. Toisin sanoen myös tunnustuskirjojen auktoriteetti supistetaan vain sen keskeisiin ajatuksiin. Kuinka kirkkomme voi määrittellä kirkon uskon ja opin ytimen, jos Sammeli Juntusen sanoin ilmaistuna kirkkoamme vaivaa kunnollisen raamattuteologian puute?⁶⁰ Horjuttaa-ko puhe ytimestä kirkon kivijalkaa?

Onko ytimen määrittäminen liian vaikea tehtävä kirkkomme nykytilanteessa? Onnistuvatko määrääneemmistönsäännökset toteutuessaan millään tavalla eheyttämään luterilaisen kirkkomme tilannetta; voivatko ne poistaa tarpeettomia riitoja käsiteltävien asioiden kohdalla? Ratkaisevaa on se, mikä on se kirkko-oikeuden paradigma, jonka kautta ja jonka valossa päätöksiä tehdään ja luetaan. Seuratessani kirkkoa koskevia tutkimuksia ja kirkko-oikeutta sivuvia oikeudellisia ratkaisuja olen tullut siihen tulokseen, että kirkko-oikeudellinen keskustelu on ollut hyvin paradigmasidonnaista. Tiettyä kantaa voi nimittäin puolustaa vain tietyistä näkökohdista, tietystä paradigmasta.⁶¹ Paradigman keskiössä on suhtautuminen pyhään Raamattuun ja kirkon tunnustukseen.

TUNNUSTUSPYKÄLÄN KUOLEMA?

Mietinnön motto liittyy selvästi kirkon tunnustuspykälään. Näin sen tulee tehdäkin. Mutta moton sana ”ydin” voi olla kohtalokas. Se nimittäin on kovin vieras tunnustuspykälän olemukselle, jossa ei ole minkäänlaista viitettä käsitteiden ymmärtämiselle jotenkin rajoitetussa mielessä. Tunnustuspykälä ei tunne kirkon uskon ja opin ytimen ajatusta. Motto antaa näin tunnustuspykälässä mainitulle kirkon oppiperustalle uuden ilmaisun, jota yleistyvä käytäntö tukee. Johtaako tämä siihen että kirkon uskon ja opin ymmärrys etäänny tunnustuspykälän sanamuodosta niin kauas, että rehellisyyden nimissä on lopulta paineita koko tunnustuspykälän sanamuodon muuttamiseen?

Loogisesti se merkitsisi sitä, että tunnustuspykälä kirkko-oikeuden perusnormina muuttuisi normiksi, joka muodollisin kriteerein kuuluisi kirkkolainsäädäntöön, mutta sitä ei enää tosiasiallisesti sovellettaisi tai sovellettaisiin jopa normin tarkoituksen vastaisesti. Juridiikassa tätä ilmiötä kutsutaan käsitteellä *desuetudo* (lat. ’vieraantuminen’, ’muuttuminen oudoksi’). Pöyhönen on nähnyt *desuetudo*-kehityksessä seuraavat neljä tekijää: 1) Arvostusten muuttuminen esimerkiksi yleisen sekularisaation ja uskonnollisuuden merkityksen heikkenemisen vuoksi, 2) yhteisöllinen epämielekkyyys ja 3) soveltumattomuus vakiintuneeseen käytäntöön, jolloin normi jää ”kuolleeksi kirjaimeksi” vallitseviin toimintatapoihin nähden. *Desuetudo*-kehitystä edesauttaa lisäksi se, että 4) säännösten soveltaminen johtaa säännöksen tarkoituksen vastaisiin seuraamuksiin. Tällöin asia lähenee *contra legem* -tilannetta.⁶²

Merkit tästä kehityksestä ovat jo näkyvissä. Yhteiskunnassa yleinen maallistuminen on tosiasia. Kirkkokaan ei ole sekularisaatiokehitykselle immuuni. Tunnustus voidaan kokea yhteisöllisesti epämielekkäänä ajanhenkeen sopimattomana, jolloin tunnustuksesta tulee suhteellinen käsite. Tunnustuksen vastaisen toiminnan hyväksyminen

51 *Kirkkolainsäädäntö* 1997, 249.

52 *Tunnustuskirjat* 1990, 428. Saksankielinen alkutekstini toteaa: ”Die andere Symbola aber und angezogene Schriften sind nicht Richter wie die Heilige Schrift – –.” BSELK, 769, 25; ”...haec enim dignitas silis sacris litteris debetur...” BSELK, 769, 8.

53 *Kirkkolainsäädäntö* 2008, 295.

54 Ks. *Kirkkolainsäädäntö* 2008, 8.

55 Träskman 1991, 174.

56 Ks. Juntunen 2005.

57 Träskman 1991, 169.

58 ”Hoc modo luculentum discrimen inter sacras Veteris et Novi Testamenti litteras et omnia aliorum scripta retinetur et sola sacra scriptura iudex, norma et regula agnoscitur, ad quam ceu ad Lydiun lapidem omnia dogmata exigenda sunt et iuducanda, an pia an impia, an vera an vero falsa sint.” (FC, Epitome, De compendaria regula atque norma, 7). BSELK 769; TK 428.

59 *Kirkkolainsäädäntö* 1997, 249.

60 Ks. Juntunen 2010.

61 Oman väitöskirjani osalta esimerkiksi Leino 2008; Pihlajamäki 2008; Juntunen 2008 ja Elonheimo 2008.

62 Pöyhönen 1999.

kirkossa edesauttaa tunnustuksellisuuden muuttamista ”kuolleeksi kirjaimeksi”.

Tällainen edellä kuvattu kehityslinjan jatkuminen tunnustuspykälän kohdalla olisi koko kirkkolainsäädännön systeemille vahingollinen. Se merkitsisi systeemin perustan horjumista. Tunnustuspykälän suhteellistaminen merkitsee myös muiden siihen sidottujen säännösten suhteellistamista. Etumerkin huomioiminen kuuluu aina soittamisessa!

PIISPOJEN ROOLI

Mietinnössä esitetään, että tilanteissa, joissa on epäselvyyttä siitä, onko asia ratkaistava määränemistöllä, piispoilla on ratkaiseva asema määrittellä asian luonne. Piispoilla on jo vihkilupaustensa (KJ 18:§3) takia erityinen vastuu.⁶³ Tämä tulee selvästi esiin mietinnössäkkin (s. 23). Siksi mietintö esittää kirkolliskokouksen työjärjestyksen muuttamista (2 luku 6 a §). Laajennettuun puhemiesneuvostoon kuuluisivat puhemiehistön lisäksi kirkolliskokouksessa läsnä olevat hiippakuntien piispat (s. 27).

Näin muodostettava uusi toimielin työskentelisi vain kirkolliskokousviikon aikana. Jos käsiteltävänä on kirkon uskon ja opin kannalta ongelmallinen asia, on kirkolliskokouksiireet huomioon ottaen laajennetun puhemiesneuvoston työskentelyaika kovin niukka ja rajallinen. Tietenkin valistuneet hiippakuntien piispat voivat jo ennakkoon aavistella asian monimutkaisuutta. Piispainkokouksella on sihteeri, joka voisi valmistella asiaa jo etukäteen kaiken varalta.

Riittävänä ei voi pitää sitä, että piispat ottaisivat asiaan vain kantaa perustelematta. Kannanotto ilman kirjallisia Raamatusta ja kirkon tunnustuskirjoista nousevia perusteluja olisi asian vakavuuden ja merkittävyyden tähden kirkon uskon ja opin halveksimista. Kirkolliskokousedustajilla on täysi oikeus saada perustelut päätöksenteolle. Myös kirkkokansan on voitava avoimesti lukea, mitkä ovat piispojen kannanoton perustelut.

Jos asiaan liittyy sen jälkeen epäselvyyttä tai epäröintiä, kirkolliskokouksen on pidättäydyttävä päätöksestä, joka mahdollisesti vaarantaa kirkon uskon ja opin ytimen, Of(pT≈p).

KIRJALLISUUTTA

AARNIO, AULIS

1999 ”Juridinen tulkinta”. *Encyclopedia Iuridica Fennica VII: Oikeuden yleistieteet*. Toim. Jukka Kekkonen et al. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 238–253.

BOGDAN, MICHAEL

1994 *Comparative Law*. Stockholm: Norstedt.

BJÖRNE, LARS

1979 *Oikeusjärjestelmän kehityksestä*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja 143. Helsinki.

BSEKL

1978 *Die Bekenntnisschriften der Evangelis-Lutherischen Kirche*. Göttingen, 7. Auflage.

CALONIUS, MATTHIAS

1998 *Siviilioikeuden luennot*. Suom. Edwin Linkomies. Helsinki: Werner Söderström lakitieto.

ELONHEIMO, KALLE

2008 ”Mikä tunnustus on kirkon oikeutta?” *Tuore oliivipuun lehti*. Turun arkkihiippakunnan neljännesvuosijulkaisu 1/2008, 52–53.

HAASTETTU KIRKKO

2012 *Haastettu kirkko: Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 115. Tampere.

HUSA, JAAKKO

1998 *Johdatus oikeusvertailuun: Oikeusvertailun perusteet erityisesti julkisoikeutta silmällä pitäen*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

1999 ”Oikeudellisten siirräntäisten ongelmallisuus – esimerkkinä oikeussystematiikka ja hallintolainkäytön organisointi”. *Lakimies* 2/1999, 376–397.

JOLKKONEN, JARI

2007 *Metodiopas: Systemaattinen analyysi tutkimusmetodiina*. Joensuun Yliopisto: Teologinen tiedekunta.

JUNTUNEN, HANNU

2005 ”Onko kirkko demokraattinen yhteisö?” *Kirkko – Taide – Viestintä: Markku Heikkilän juhla-kirja*. Toim. Sari Dhima. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 197. Helsinki, 46–56.

2008 ”Huomautuksia Arto Seppäsen väitöskirjan johdosta”. *Oikeus* 1/2008, 100–107.

JUNTUNEN, SAMMELI

2010 *Kirkon raamattuteologiasta ja sen puutteesta*. Helsinki: Kirjapaja.

63 Seppänen 2012.

KANGAS, URPO (TOIM.)

1998 *Oikeustiede Suomessa 1900–2000*. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto.

KANSANAHO, ERKKI

1990 ”Tunnustuskirjojen suomennokset”. *Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat*. Helsinki: SLEY-kirjat, 7–14.

KIRKKOJÄRJESTYSKOMITEAN MIETINTÖ

1979 *Kirkkojärjestyskomitean mietintö*. Helsinki: Kirkko-hallitus.

KIRKKOLAINSÄÄDÄNTÖ 1997

1997 *Kirkkolainsäädäntö 1997: Kirkkolain, kirkkojärjestyksen ja kirkon vaalijärjestyksen kommentaari*. Jaakko Voipio, Gunnar Träskman, Matti Halttunen ja Kari Ventä. Helsinki: Kirjapaja.

KIRKKOLAINSÄÄDÄNTÖ 2008

2008 *Kirkkolainsäädäntö: Kirkkolain, kirkkojärjestyksen ja kirkon vaalijärjestyksen kommentaari*. Matti Halttunen, Pirjo Pihlaja ja Risto Voipio. Helsinki: Kirjapaja.

KIRKOLLISKOKOUKSEN

MÄÄRÄENEMMISTÖSÄÄNNÖKSEN MUUTTAMINEN

2012 *Kirkolliskokouksen määräenemmistösäännöksen muuttaminen. Kirkkohallituksen täysistunnon 17.8.2011 asettaman työryhmän mietintö*. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja C 2012:5

LEINO, PEKKA

2002 *Kirkkolaki vai laki kirkosta? Hallinto-oikeudellinen tutkimus kirkon oikeudellisista normeista ja niiden synnystä*. Diss. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

2003 *Kirkko ja perusoikeudet*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja E-sarja 6. Helsinki.

2006 ”Kirkon ykseys ja omantunnon suoja”. Esitelmä pidetty Brysselissä 4.2.2006. http://espoonhiippakunta.evl.fi/mp/db/file_library/x/IMG/11945/file/Kirkkonykseysjaomantunnon suoja sekamuutperusoikeudet.pdf.

2008 Virallinen vastaväittäjän lausunto. 2008. <http://espoonhiippakunta.evl.fi/@Bin/57209/OTT+Pekka+L+einon+vastaväittäjän+loppulausunto+Lapin+yliopistosssa+25.1.2008+TT+Arto+Seppäsen+väitöskirjoitukseen+Tunnustus+kirkon+oikeutena.pdf>

2012 ”*Endast kyrkans egna angelägenheter*”. *En kyrkorättslig undersökning av kyrkans egna angelägenheter i kyrkolagstiftningen om Evangelisklutherskkyrkan i Finland*. Diss. Åbo: Åbo Akademis förlag.

MÄKINEN, VIRPI

2007 ”Kanoninen oikeus keskiajalla”. Heikki Pihlajamäki, Virpi Mäkinen ja Jussi Varkemaa, *Keskiajan oikeushistoria*. Tietolipas 218. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 77–106.

NOKKALA, IMMO

1989 ”Kirkon jäsenyydestä”. *Teologinen Aikakauskirja* 94, 123–126.

NURMIRANTA, EEVA-KAARINA

1998 *Pappi tuomiolla: Julkisoikeudellinen tutkimus papin opin, virkatoiminnan ja elämänvalvonnasta vuosi-na 1940–1989*. Suomen lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja 215. Helsinki. Diss.

PARVIO, MARTTI

1989 ”Näkökohtia kirkkolakiuudistuksen virkateologisista kysymyksistä”. *Teologinen Aikakauskirja* 94, 119–123.

PIHLAJAMÄKI, HEIKKI

2008 Kirja-arvostelu teoksesta Arto Seppänen: Tunnustus kirkon oikeutena. Lapin yliopisto, Rovaniemi 2007. *Teologinen Aikakauskirja* 113, 270–271.

PIRINEN, KAUKO

1985 *Schaumanin kirkkolain synty*. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

PÖRN, INGMAR

1999 ”Deonttinen logiikka”. *Encyclopedia Iuridica Fennica, VII: Oikeuden yleistieteet*. Toim. Jukka Kekkonen et al. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 85–88.

PÖYHÖNEN, JUHA

1999 ”Desuetudo”. *Encyclopedia Iuridica Fennica, VII: Oikeuden yleistieteet*. Toim. Jukka Kekkonen et al. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 96–97.

REPO, MATTI

2011 ”Opillisuuden halveksiminen huolestuttavaa”. <http://www.seurakuntalainen.fi/uutiset/kotimaa/1123>

SCHAUMAN, F. L.

1853 *Handbok i Finlands Kyrkorätt I*. Helsingfors: Finska litteratur-sällskapet.

SEPPÄNEN, ARTO

2007 *Tunnustus kirkon oikeutena*. Acta Universitatis Lapponiensis 129. Diss.

2008 ”Tunnustus kirkko-oikeuden jäsentäjänä”. *Julkisoikeudellinen yhteisö vai Kristuksen kirkko?* Toim. Tapani Ihalainen ja Antti Laato. Lahti: Foniculus ry, 80–106.

2010 *Kirkko-oikeus – juridiikkaa vai teologiaa? – Kirkko-*

oikeuden paradigmaa etsimässä. <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/7251.pdf>

- 2012 *Kirkko-oikeudellisia näkökohtia virkaanvihkimislupa-uksiin*. <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/9106.pdf>

SIMOJOKI, ANSSI

- 1989 ”Tunnustus kirkko-oikeuden lähteenä”. *Teologinen Aikakauskirja* 94, 333–337.

- 1993 *Paimenkirje*. Helsinki: SLEY-kirjat.

SIMOJOKI, MARTTI

- 1976 ”Avauspuhe kirkolliskokouksessa”. Kirkolliskokouksen pöytäkirja 1976, kevätistunto, liite XI.

- 1982 ”Piispa ja synodi luterilaisen kirkon hallinnossa”. *Teologinen Aikakauskirja* 87, 89–99.

TRÄSKMAN, GUNNAR

- 1991 ”Luterilaisessa kirkossamme ilmeneviä auktoriteetiongelmia”. – *Purjeena perinne: Juhlakirja Arkipiispa John Vikströmin täyttäessä 60 vuotta 1. lokakuuta 1991*. Turun arkkihiippakunnan vuosikirja 41. Turku.

TUNNUSTUSKIRJAT

- 1990 *Evangelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat*. Suom. Erkki Kansanaho et al. Helsinki: SLEY-Kirjat.

TUORI, KAARLO

- 2000 *Kriittinen oikeuspositivismi*. Helsinki: Werner Söderström lakitieto.

- 2004 ”Oikeudenaloja”. *Lakimies* 7–8/2004, 1196–1224.

UUSI KIRKKOLAINSÄÄDÄNTÖ

- 1993 *Uusi kirkkolainsäädäntö: Kirkkolain, kirkkojärjestyksen ja kirkon vaalijärjestyksen kommentaari*. Jaakko Voipio, Gunnar Träskman, Matti Halttunen ja Kari Ventä. Helsinki: Kirjapaja.

WA

Weimarer Ausgabe. D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe. Weimar 1883–